

Vesna Leskošek

GLOBALNE NEENAKOSTI

UVOD

Globalizacija je popularen in pomemben del diskurza o mednarodnih odnosih v današnjem svetu. Je koncept, s katerim svetovni politiki, ekonomisti in družboslovci najpogosteje razlagajo vseobsegajoče družbene spremembe v zadnjih desetletjih. Z njim opisujejo medsebojno odvisnost, ko govorijo o denarju, ljudeh, pomenih, vrednotah in idejah, ki se širijo čez meje nacionalnih držav in zajemajo svet v celoti. Proces je spodbujen s tehnološkim napredkom, ki povezuje vse države sveta. V nekaterih nastaja, v drugih se uporablja in v tretjih pripomore k izkoriščanju. Ta učinek globalizacije, ki povzroča vedno večje družbene neenakosti, je najpogosteje spregledan.

V ozadju govora o globalnih neenakostih je tudi govor o revščini, ki nastaja kot posledica vedno večjih ekonomskih razlik v svetu. Premiki svetovnega gospodarstva v nerazvite dele sveta povzročajo pretrese tako v nacionalnih državah, iz katerih se proizvodnja odseljuje, kot v delih sveta, kamor se seli. Tako v razvitem svetu ostajajo storitvene dejavnosti, ki omogočajo višjo ceno delavne sile, v nerazviti svet pa se naseljuje proizvodna dejavnost, ki zahteva vedno nižjo ceno delovne sile. V razvitem svetu izgubljajo delo ljudje s srednjo in nizko ravniyo izobrazbe, ki postajajo vse revnejši, v nerazvitem svetu pa iz revščine ne morejo niti tisti, ki so zaposleni, ker za delo prejemaajo tako nizko plačilo, da z njim ne morejo preživeti.

Koncentracija kapitala v zasebnih rokah svetovne manjšine je dosegla razmerja, ki kažejo na pogosto prikrito vsebino globalizacije. Dohodek 400 najbogatejših v ZDA je višji kot dohodek 20 afriških držav oziroma 300 milijonov ljudi (Weissman 2003: 1). Dohodek 10 odstotkov

najbogatejših je 117 krat večji od dohodka 10 odstotkov najrevnejših v svetu. Leta 1980 je bilo razmerje veliko nižje. Dohodek 10 odstotkov najbogatejši je bil 79 krat večji od dohodka 10 odstotkov najrevnejših (*ibid.*). Zaradi hitre ekonomske rasti Kitajske in Indije se ta razmerja nekoliko spreminjajo. Največje neenakosti znotraj držav se vzpostavljajo v državah bivšega sovjetskega bloka, Latinski Ameriki in Afriki. V pripravah na poročilo o razvoju v svetu za leto 2006 Svetovna banka navaja, da je kupna moč 10 odstotkov najbogatejših v Afriki 70 krat večja od kupne moči 10 odstotkov najrevnejših. V Braziliji bogatih 5 odstotkov doseže 10,4 leta izobrazbe na posameznika, revnejših 5 odstotkov pa le 3 leta. V Indiji je smrtnost otrok do petega leta starosti pri revnih 155 na 1.000 novorojenih, pri bogatih pa 54 (gl. World Development Report 2006: 2).

K takim razlikam pripomore korporacijska globalizacija, s čimer razumemo ekonomska pravila, ki jih določajo Svetovna trgovinska organizacija, Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka. Znotraj držav je vzroke iskati v vedno večji moči lokalnih korporacij, ki vplivajo na davčno politiko in zahtevajo zmanjšanje investicij v zdravstvo, izobraževanje in s tem v socialno državo. Kažejo se težnje po privatizaciji ključnih resorjev, ki so neobhodni za preživetje, kot so voda, elektrika in transport, pa tudi zdravstvo in šolstvo.

NOVI SVETOVNI DRUŽBENI RED

Vse te spremembe, ki vplivajo na povečanje neenakosti med ljudmi, na širjenje revščine in kopičenje bogastva v rokah ozkega kroga ljudi, legitimira neoliberalna ideologija. Ta se ne

nanaša le na predpostavke o ekonomskem razvoju, temveč vključuje interpretacije politike in blaginjskega sistema s ciljem, da bi legitimirala globalizacijske procese. Hurrell in Woods (1995: 2-6) naštejeta tri ključne liberalne interpretacije procesa, ki vplivajo na povečanje neenakosti. Prva je zagovarjanje prostega pretoka denarja in dobrin, ki naj bi zagotovil bolj učinkovito razporeditev resursov po vsem svetu. Posamezne države bodo razvile tisto produkcijo dobrin, za katero se lahko specializirajo, prost pretok blaga in storitev pa naj bi zagotovil, da bi bile te v enaki meri dosegljive povsod po svetu. Druga se nanaša na negativne učinke globalnega kapitalizma, ki nastajajo kot posledica delovanja prostega trga, kot so uničevanje okolja, povečanje revščine in migracije. Pri reševanju teh težav se bo utrjevalo mednarodno sodelovanje držav, ki jih procesi zadevajo. Države bodo prisiljene sodelovati in učinkoviteje reševati skupne težave, kar naj bi vplivalo na močnejšo medsebojno povezanost. Tretja pa se nanaša na prepričanje, da bodo države čez čas začele razumeti in uživati pozitivne učinke prostega trga (kapitalizma) in liberalizma, kar bo zvečalo notranjo in zunanjo konvergenco in vplivalo na pojav globalnih vrednot, idej in institucij. Nove tehnologije in poenostavljeni načini transporta bodo omogočali, da bodo ljudje pridobivali znanje, informacije in ideje neodvisno od volje nacionalnih držav, ki bodo tako izgubljale moč in bodo za svojo ohranitev prisiljene v sodelovanje z drugimi. Homogenizirale se bodo ekonomske in druge politike držav, vključno s političnim sistemom in vrsto demokracije.

Gre za ustvarjanje novega družbenega reda, ki bo nastal tako, da bodo države ustvarile transnacionalno koalicijo državnih birokracij, ki bodo poenotile poglede na vrednote, norme, politične ideje, na upravljanje z državo in problemi. Taka koalicija bo temeljila na tehnokratskem razumevanju kompleksnih družbenih pojavov. Razvila bo poenoteno upravljalško miselnost (*governmentality*) oziroma sklop univerzalnih in poenostavljenih obrazcev za upravljanje države in družbenega življenja.

Novi družbeni red bo soustvarjala tudi globalna civilna družba, ki bo vzpostavila vzporedno obliko političnih interakcij, njena glavna funkcija pa bo v izražanju vrednot in kozmopolitske moralne ozaveščenosti, zato bo sposobna delovati na področjih, kjer bo državna oblast manj učinkovita

(Hurrell, Woods 1995). Novi družbeni red se bo s pomočjo civilne družbe širil tudi v države in kulture, ki so zunaj kroga liberalnih držav, in tako bo namesto treh svetov nastal en sam. Poleg civilne družbe bo ta svet združeval prosti trg. Celoten proces ustvarjanja takega svetovnega reda naj bi v prihodnosti vplival na zmanjševanje neenakosti, čeprav ideologi tudi previdno dodajajo, da jih bo kratkoročno povečal.

KORPORACIJSKA GLOBALIZACIJA

Izkazalo se je, da povečanje neenakosti ni le kratkoročni učinek svetovne ekonomije, temveč nujni sestavni del procesa globalizacije, ki ga načrtujejo neoliberalni ekonomisti. Weissman (2003: 2-14) definira dvanajst mehanizmov, ki so značilni za ta proces.

- *Finančna liberalizacija in ekonomska nestabilnost.* Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka sta v zadnjih letih pritiskala na države, naj odstranijo sistemske ovire za prost pretok kapitala, kar je povzročilo povečanje predvsem kratkoročnih investicij v države v razvoju. Pretok kapitala se je od leta 1980, ko je znašal 2 milijardi dolarjev, povečal na 120 milijard dolarjev v letu 1997, investirali pa so v Azijo, Latinsko Ameriko in Rusijo. Gre za države, kjer se revščina povečuje (gl. Human Development Report 2004, Statistical Annex). Deregulacija je povzročila, da je mogoče na preprost in hiter način umakniti denar iz države, ker se večina denarja nahaja v finančnih instrumentih (delnice, skladi) in ne v realnih podjetjih (tovarne). Tuje investicije na ta način državam gostiteljicam ne prinašajo boljšega finančnega položaja. Iz države odhaja tudi domači kapital, ker bogati selijo denar v banke držav z majhnimi finančnimi zahtevami in kontrolo ter tako vplivajo na ekonomsko stanje lastnih držav.

- *Dolg.* Države v razvoju dolgujejo 2,3 bilijona dolarjev tujim bankam. Velika večina kreditov ni bila uporabljena za dejavnosti, ki bi povečale ekonomsko učinkovitost in omogočile odplačevanje kreditov. Večina denarja je postala privatna last korumpiranih politikov ali pa so jo porabili za nakup orožja in vojne. Kljub temu, da je dolg nerazvitih držav najpogostejša tema, ko govorimo o svetovnih neenakostih, doslej ni bil deležen učinkovitih ukrepov.

- *Rast obrestnih mer.* Visoke obrestne mere,

ki so jih določale ZDA v osemdesetih letih, so se v razvitih državah pozneje zniževale, v nerazvitih pa ne, na kar je imel velik vpliv Mednarodni denarni sklad. Brazilijska, na primer, ima zaradi tega pritiska še vedno 26 odstotno obrestno mero. Visoke obrestne mere imajo učinek na neenakost tako znotraj držav kot med njimi, zaslužijo namreč le bogati, ki lahko posojajo ali investirajo denar, tisti, ki si ga izposojajo, pa obubožajo.

- *Liberalizacija gospodarstva I: večanje plačnih razlik.* Nekvalificirani delavci v vseh delih sveta, tako nerazvitih kot razvitih, so najbolj izpostavljeni negativnim učinkom globalnega kapitalizma. Cena te delavne sile se namreč nenehno manjša. Selitev obutvene in tekstilne industrije je povzročila množična odpuščanja in manjšanje delavskih pravic zaradi boja za preživetje. V poročilu o trgovanju in razvoju, ki ga je izdal UNCTAD (v Weissman 2003: 5) je zapisano, da je 70 odstotkov delavne sile, zaposlene v sektorjih, ki so vključeni v svetovno trgovanje, nekvalificirane. Cena dela je nizka zaradi potreb po delu v državah v razvoju, ki so za investicije v njihovo ekonomijo pripravljene nižati standarde dela in pravice, delavci pa so za preživetje prisiljeni jemati delo pod vsakršnimi pogoji.

- *Liberalizacija gospodarstva II: Delitev pogache med kapital in delo.* Nižanje cene dela je omogočilo silovit zagon korporacij zaradi velikih dobičkov, kar povzroča prerazdelitev kapitala od spodnjega srednjega sloja k bogatim in posledično k večanju revščine. Le manjši del bogastva poberejo lokalne korporacije, največji ostane v rokah multinacionalk, ki selijo proizvodnjo v nerazvite države, načrtovanje in tehnologija pa ostaneta v razvitih državah.

- *Kmetijski damping in liberalizacija kmetijskih trgov.* Kmetijske subvencije so eden največjih problemov kmetijskih trgov. Subvencije se uporabljajo tako za samo proizvodnjo kot za nižanje izvoznih cen, ki zmanjšujejo konkurenčnost kmetov v državah brez subvencij. Kmetje v teh državah so prisiljeni opustiti kmetovanje in iskati zaposlitev v slabo plačani proizvodnji. Eno najbolj dampinških izvoznih cen za kmetijske proizvode imajo ZDA, kjer je bila leta 2001 cena za mero žita v državi 6,24 dolarja, izvozna cena pa 3,5 dolarja (*op.cit.*: 6). Države v razvoju so zato izvozno nekonkurenčne in ne morejo razviti kmetijstva, kot ga zahteva izvozni trg. Ta zahteva velike plantaže za masovno proizvodnjo,

ki lahko ponudijo vse na enem mestu. Mreže supermarketov postavljajo standarde za kmetijske proizvode, ki jih majhni kmetje težko dosežajo, prav tako ne morejo zagotoviti najkrajšega možnega časa za dobavo proizvodov. Kakovost njihovih produktov ne more zadostiti kriterijem multinacionalnih trgovcev s hrano.

- *Fleksibilnost delovnega trga.* Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka pritiskata na države v razvoju, naj zmanjšajo pravice delavcev, da bi omogočile večjo »fleksibilnost«. V narekovajih pišemo besedo zato, da bi opozorili na skriti pomen. Glavni namen fleksibilnosti namreč ni večja gibljivost med zaposlitvami, temveč znižanje pravic, ki so vezane na delo, da bi omogočili lažje odpuščanje in najemanje delavcev. Da bi to dosegli, je treba onemogočiti sindikate in s tem zmanjšati možnosti za pogajanja o kolektivnih pogodbah, kar naj bi omogočilo večjo svobodo delodajalcev. Ukrepe opravičujejo z večjo ekonomsko rastjo in vzpostavljanjem pogojev za razvoj podjetništva. Izkazalo se je, da delodajalci zares pridobijo večjo svobodo, niso pa se pokazali učinki na zvišanje ekonomske rasti. Zvišali so se dobički direktorjev in uprav, ker se je z zmanjšanjem pravic delavcev zmanjšalo plačilo za njihovo delo, zato je več denarja ostalo v rokah menedžmenta.

- *Zaščita intelektualne lastnine.* Vlaganja v raziskovanje in razvoj so mogoča le v razvitih državah, zato tam razvijejo največ zaščitnih patentov. Visoka je tudi zaščita avtorskih pravic in poslovnih skrivnosti. Patenti omogočijo lastnikom, da pridobivajo tantieme in monopolne profite, kar prispeva k transferju denarja od revnih k bogatim. Taki profiti se ne nanašajo le na industrijo, temveč tudi na znanost in kulturo. Cena take zaščite ni merljiva samo v denarju, temveč tudi v zdravju ljudi. Zaradi patentov farmacevtske industrije ostane vsako leto v afriških državah na milijone ljudi brez zdravstvene zaščite, mnogi od njih umrejo.

- *Privatizacija – ko javno dobro postane privatna lastnina.* Posledica privatizacije je večinoma povečanje družbenih neenakosti. Najprej zato, ker se javno dobro praviloma prodaja pod tržno vrednostjo, potem zato, ker se dobički ne distribuirajo v blaginjo, temveč v druge dejavnosti, najpogosteje v vojsko ali eno samo vejo, npr. kmetijstvo. Število milijarderjev se je povečalo ravno v državah, kjer je potekala masovna privatizacija. Rusija je od leta 1990 pridobila 17

milijarderjev, Mehika pa 11. V poročilu centra za globalni razvoj (*op. cit.*: 9) so zapisali, da je privatizacija poslabšala distribucijo dohodka in povečala neenakosti.

- *Privatizacija distribucije vode in drugih storitev.* Čista voda je osnovna potreba za preživetje in je najbolj potrebna ravno v državah v razvoju. Svetovna banka je na problem odgovorila z zahtevami po privatizaciji, kljub temu pa se stanje ni spremenilo. Izkazalo se je, da korporacije nimajo interesa prodajati vodo v ruralnih in nerazvitih območjih, ker so dobički premajhni. Prav tako nimajo interesa vlagati v iskanje in razvijanje vodnih virov v teh državah, ker so dobički prav tako premajhni. Vodo zagotavljajo predvsem urbanemu srednjemu sloju, ker lahko več računajo za svojo storitev, ne zagotavljajo pa je urbanim revnim. Poročilo o človekovem razvoju za leto 2003 poroča o povišanju cen vode povsod, kjer so ta vir privatizirali. Pomembnejše od dobičkov pa je znižanje ravni kakovosti celotne storitve po privatizaciji. Privatne korporacije ne vlagajo v vodovodno omrežje, ga slabo vzdržujejo in ne širijo. To prispeva k širjenju bolezni pri revnih in jim onemogoča preživetje, saj vsak dan veliko časa porabijo za to, da prinašajo vodo iz oddaljenih in redkih vodnih zajetij. Podobno velja za druge javne servise, kot so transport, izobraževanje in zdravstvo. Plačilo pospešuje revščino, zmanjšuje izobraženost, krepi izpadanje iz šolskega sistema in smrtnost. Tudi tam, kjer so revne oprostili plačila, se je izkazalo, da je take izjeme težko vzdrževati. Raven revščine se je s privatizacijo povečala, prag revščine pa so določali zelo nizko, da bi bilo ljudi, ki so oproščeni plačila, čim manj. Nekatere afriške države, ki so odpravile plačilo za šolanje, so doživele veliko povečanje števila šolarjev. Povečalo se je zlasti število deklic. V Južnoafriški republiki stane privatno zdravstvo, ki ga uporablja 16 odstotkov ljudi, 36 milijard dolarjev na leto, javno zdravstvo za ostalih 84 odstotkov ljudi pa 32 milijard dolarjev. Revni nimajo nikakršnega dostopa do privatnega zdravstva. Plačilo osnovnih storitev je zato največji generator družbenih neenakosti.

- *Neenaka razporejenost bolezni in ekonomska neenakost.* Ljudje v bogatejših državah umirajo od bolezni, ki se pojavijo pozneje v življenju, ljudje v revnejših pa umirajo mladi od nevarnih nalezljivih bolezni, kot so malarija, diareja, tuberkuloza in AIDS. Te bolezni imenujejo tudi bolezni revščine. Veliko jih je posledica

onesnažene vode. Številne bi lahko preprečili na zelo lahek in poceni način. Kapsula vitamina A stane v ZDA 2 centa, dovolj pa je, da otrok dobi dve do tri kapsule tega vitamina letno. Ker je farmacevtska industrija močan lobi, ki nima interesov v nerazvitem svetu, ni pričakovati sprememb. K širjenju bolezni tako vpliva tudi korporacijska globalizacija.

PRAVI IN NAPAČNI SVET

Kljub uničujočim učinkom se proces odvija naprej, kar ravno sedaj doživljamo tudi v Sloveniji. Nov vladni strateški svet si je postavil za cilj uveljaviti neoliberalno vizijo ekonomije in skupnega življenja, kar se v praksi kaže kot podrejanje države prostemu trgu. Wallerstein je proces globalizacije označil kot proces vzpostavljanja svetovnega kapitalističnega sistema (v Beck 2003: 54–56). Glavna funkcija novega družbenega reda je omogočanje svetovnega kapitalizma in odstranitev ovir za njegovo uveljavitev. Države, ki imajo moč določanja ekonomskih pogojev svetovnega trga in lahko vplivajo na spremembe svetovnih politik, imajo od procesa največje koristi. Določajo pogoje, ki jim koristijo. Globalizacijo prikazujejo kot univerzalen sklop vrednot in norm, kar povzroča ponovne delitve na tiste, ki se z njimi strinjajo, in tiste, ki jih ne želijo deliti. Večina držav z razvitim prostim trgom in večjim številom močnih korporacij podarja krščanske vrednote in si pripisuje najvišjo stopnjo civiliziranosti. Državam, ki ne sodijo v krščanski svet, zanikajo človečnost. Nižje davke in kopičenje bogastva v rokah nekaterih prikazujejo kot pravične, saj denar pripada tistemu, ki ga zasluži. Posledice so vidne, kot pravi Bauman (v Beck 2003: 82), v globalizaciji bogastva in lokaliziranju revščine.

Velika večina držav ima namreč v rokah vedno manj vzvodov oblasti. Postajajo nemočne tako v mednarodnih kot nacionalnih okvirih. Zaradi krepitve korporacijske globalizacije (selitve proizvodnje v države z nizko ravnijo delavske zaščite, manj urejeno pravno državo in velikimi možnostmi izkoriščanja naravnih bogastev) postajajo države vedno bolj odvisne od pogojev, ki jih določajo mednarodna in domača velika podjetja. Ta pa ne določajo le ugodnejših ekonomskih in fiskalnih pogojev, temveč tudi politične in socialne spremembe (zmanjšanje ravni

socialne države, odpravljanje ali vsaj zmanjšanje moči sindikatov). Poleg paketa prepričanj o ekonomiji in prostem trgu neoliberalni ideologi širijo še svojo podobo države in državljana, pri čemer ima pomembno funkcijo globalna civilna družba. Buss in Herman (2003) opozarjata na vedno večjo moč krščanskih, še zlasti katoliških civilnodružbenih skupin v mednarodnem prostoru. Krščanski mednarodni aktivizem se je prebil v vse pomembne mednarodne institucije, še posebej močan je v organizaciji združenih narodov. Glavni namen katoliških organizacij je uveljaviti »družinske vrednote«, pri čemer je glavno merilo povprečna zahodna raznospolna družina z vsaj dvema otrokoma. Predstavljena je kot naravna tvorba, zato ji ni mogoče ugovarjati. Globalizacija vrednot se tako nanaša večinoma na tradicionalne, s krščanstvom povezane vrednote.

SREDSTVA ZA UVELJAVLJANJE IN VZDRŽEVANJE NOVEGA REDA

Osredotočili se bomo le na najbolj drastični sredstvi v zadnjih desetletjih. Eno od sredstev, s katerim se uveljavlja globalni kapitalizem, so vojne, vzdržuje in ohranja pa se z omejitvijo migracijskih tokov oziroma migracijsko kontrolo.

Boj za nafto in diamante je sprožil vrsto napadov in množičnih pobojev. Napad na Irak so opravičevali z bojem proti svetovnemu terorizmu in ga poimenovali pravična vojna (Callinicos 2004: 70), ki je imela namen pokazati svetu moč svetovne supersile. Še pred napadom so mnogi dokazovali, da je v ozadju interes multinacionalnih korporacij po kontroli nad naftnimi viri in onemogočanje drugih globalnih tekmecev (*op. cit.*: 71). Novorek, ki je spremljal celotno dogajanje (os zla, delitev na prijateljske in sovražne države), in razglasitev permanentnega vojnega stanja sta imela še drug namen, in sicer spodbuditi občutek ogroženosti ljudi ter povečati zahteve po varnosti, kar je povzročilo po eni strani nov zagon patriotizma in sovražstva do tujcev, po drugi strani pa je legitimiralo masovno kršenje človekovih pravic in povečano kontrolo lastnih in tujih državljanov. Da bi lahko prišli v Združene države Amerike, so se ljudje pripravljali odpovedati delu svoje svobode. Elektronski potni listi, pregledovanje roženice in dajanje prstnih odtisov omogočajo skoraj popoln nadzor.

Korporacije igrajo pomembno vlogo tudi v afriških vojnah in konfliktih. Dobički od prodaje surovin se stekajo v korporacije na Severu, denar od prodaje pa je namenjen nakupu orožja in podpori vojskovanja (Custers 2001: 98). Svetovna banka v poročilu iz leta 2000 o državljskih vojnah na jugu bolj ali manj namenoma spregleda vlogo korporacij (*ibid.*). S korporacijami so povezane družbe najemniških vojakov. O tem priča tudi poročilo mednarodnega komiteja Rdečega križa, ki opisuje tesno prepletenost med surovinami, državljskimi vojnami in operacijami najemniških vojaških sil. Kljub jasnim povezavam je dobiček močnejši od zavedanja o posledicah afriških vojn in spopadov. Poročilo ugotavlja, da »so vojaška najemniška podjetja postala vojaško krilo imperialističnih trgovinskih struktur neenake in dispartne menjave.« (*op. cit.*: 105). Tako trgovanje je prispevalo k ubošanju in uničenju nekaterih afriških držav. Angola, ki je ena najbogatejših držav z naravnimi viri, danes trpi množično pomanjkanje in revščino. Podobno je v Sierra Leoneju in Kongu.

Mnogi Afričani izhodu iz pomanjkanja in vojskovanja iščejo v migriranju na bogatejši Sever. Z Juga ljudi preženejo predvsem revščina in državljske vojne, z Vzhoda pa imperialistične vojne. Izčrpavanje prebivalstva z izolacijo, ki je podprta z ideološko propagando o svetovnih sovražnikih, je povzročilo množične migracije, ki so posledica kombinacije boja za preživetje in političnega mučenja v državah izvira. Vendar je kontrola imigracije ena najmočnejših strategij ohranjanja korporacijske globalizacije, kjer se bogastvo globalizira, revščina pa lokalizira. Odstranjevanje nezaželenih migrantov je spremenilo pomen policijskih in sodnih sistemov. Iz klasičnega nabora kaznivih dejanj, ki so preganjani na podlagi kazenske zakonodaje, se represivne intervencije vedno bolj usmerjajo v preganjanje prehoda čez meje nacionalnih držav. Ustvarja se povsem nov kaznovalni sistem z ločenim naborom institucij, ki so razvile svojstven jezik za označevanje in konstruiranje novih kriminalcev (več o tem gl. Zorn v pričujoči številki Socialnega dela).

KRIMINALIZIRANJE REVŠČINE

Löic Wacquant piše o »penalizaciji revščine« (2003: 65), ki jo povezuje z vzdrževanjem globalnih neenakosti. Neoliberalna ideologija črpa

poglavitno moč iz zmanjševanja ekonomske in socialne države in krepiteve kazenske države. Tako se med sabo dopolnjujeta »nevidna roka trga in jeklena pest države« (op. cit.: 68). Policijski ukrepi in zapiranje kažejo na spremembe v delovanju zahodnih držav, ki izločajo vse, kar ni v prid novemu globalnemu redu. Policija in sodišča postajajo novi regulatorji države kot nadomestek za izginjajočo socialno pravičnostjo, kar jim omogoča reafirmacija potrebe po varnosti. Zaporji, azilni domovi in domovi za odstranjevanje tujcev so polni nemočnih, revnih ljudi, ki jih državne birokracije obravnavajo kot tuje kriminalce (Leskošek 2004). Revne vrnejo tja, od koder so prišli. Tja vrnejo tudi tiste, ki so pobegnili pred političnim in vojaškim terorjem. Ukrepe zoper imigrante podpira in pogosto celo zahteva lokalno prebivalstvo, ki išče argumente v ogroženi varnosti, strah pa utemeljujejo z boleznimi, ki jih s sabo prinaša tuja kultura.

Organizacija *United for Intellectual Action* je na zunanjih mejah Evropske Unije med leti 1993 in 1999 naštel 2.000 mrtvih (Naudit 2002). Število mrtvih v zadnjih letih skokovito narašča in so jih do leta 2004 naštel že 6.336. Pri tem je pomembno poudariti, da gre le za registrirane, uradno priznane žrtve, nič pa ne vemo o smrtnih žrtvah nelegalnih obmejnih dejavnosti. Ilegalni imigrantje oziroma begunci najpogosteje umirajo za utopitvijo (vendar je najdeno le vsako tretje truplo, zato lahko številko najmanj potrojimo), potem za zadušitvijo, samomorom, avtomobilsko nesrečo, zamrznitvijo (hladilni tovornjaki ali skriti v prostoru za kolesa aviona), zaradi lakote ali zaradi nasilne smrti (*United for Intellectual Action* 2004). Isti vir navaja smrti prebežnikov, ki jih zagrešijo državne službe, najpogosteje službe pregona in kaznovanja. Med deportacijo je v letu 2004 umrlo 25 ljudi, zaradi streljanja obmejnih straž je umrlo 231 ljudi, v policijskem varstvu 160, v priporu 61, v zaporu 29, v azilnih in begunskih centrih 58, pogrešanih po deportaciji pa je bilo 48.

Kljub poudarjanju globalnih vrednot vse te smrti v javnosti niso deležne obsodbe in moralne presoje. Zdi se, da jih javnost podpira in po svoje celo zahteva. Podpira tako, da poudarja ogroženo varnost, zahteva pa tako, da se združuje v različne civilne pobude proti prebežnikom. Smrti postajajo legitimne, upravičene in so del tveganja, ki ga morajo sprejeti prebežniki, ko se odločijo za ilegalen vdor v zahodni svet. Moralno

presojuje njihovo odločitev za tako pot in ne delovanja držav v boju proti »nelegalni dejavnosti«. Konsenz o takem ravnanju je ustvarjen z delitvijo sveta na civiliziran in barbarski del. Civilizirani del vedno bolj postaja tisti, ki je premožen, barbarski pa tisti, ki je reven. Pri tem je religija (krščanski Zahod in muslimanski Vzhod) le pretveza za prikrivanje kapitalskih interesov. Ljudje si raje prisvajajo ideologije, ki opravičujejo razlike z naslavljanjem na identitete in kulture, v ozadju pa se dogajajo procesi, ki jih mnogi zaradi zaslepljenosti s sovraštvom do tujega in drugega ne morejo prepoznati, čeprav jih sami doživljajo.

Podobna delitev na revne in bogate nastaja tudi znotraj zahodnih držav in botruje nemotnemu zmanjševanju socialne države. Revni so konstruirani kot izkoriščevalci države, ki bi radi živeli v brezdelju na račun bogatih, ki so svoje premoženje pridobili s trdim delom (Bizovičar 2005: 28, 29). Na ta način je zmanjševanje socialnih pravic videti kot vzpostavljanje pravičnosti. Slovenski neoliberalni ekonomisti predstavljajo zmanjševanje davčne stopnje za intelektualno in ekonomsko elito kot pravično, saj naj bi imele te elite pravico uživati dohodek, ki so ga ustvarili. Neenakosti po njihovem mnenju niso posledica strukturnih, sistemskih značilnosti, temveč sposobnosti, ambicij in moralnih izhodišč posameznikov, ki se znajdejo na vrhu ali na dnu družbene lestvice. Tisti na dnu morajo sprejeti odgovornost za svojo »izbiro« in preživeti v pogojih, ki so si jih ustvarili. Zanikajo dolžnost države, da poskrbi za dostojno preživetje revnih.

NORMALIZACIJA NEENAKOSTI

J. S Mill pravi, da je enakost oblika pravičnosti, zato morajo tisti, ki zagovarjajo neenakost, to tudi upravičiti (Broadbent 2001: 4). Ta misel postane moralna podlaga za vključitev socialnih in ekonomskih pravic v deklaracijo o človekovih pravicah. V letih od 1945 do 1980 je enakost pomemben cilj večine razvitih demokracij. Ideološke predpostavke se spremenijo v osemdesetih letih, ko se pojavi radikalna oblika liberalizma 19. stoletja. Neoliberalni voditelji in voditeljice so izkoristili pogoje gospodarske negotovosti za legitimiranje zmanjševanja aktivnosti, ki zagotavljajo enakost. Ponoven vzpon trga, ki ga predstavljajo kot edino veljavno obliko demokra-

cije, je omogočil delovanje velikih korporacij, ki nikoli niso bile zavezane ideji o enakosti. Narobe, zagovarjajo neenakost prihodkov, privatno potrošnja postavljajo pred javne projekte, nižje davke postavljajo pred socialne programe. Neoliberalna politika predstavlja socialne programe kot vsiljevanje države v življenja državljanov, sindikate predstavljajo kot posebne interesne skupine in ne kot demokratične institucije, nereguliran pretok kapitala enačijo s prostim pretokom storitev in dobrin in podcenjujejo vrednost javnih površin v primerjavi z velikimi nakupovalnimi središči.

Globalizacija vpliva na porast neenakosti, če jo razumemo samo kot prost pretok kapitala, dobrin in storitev. Habermas pravi, da je osnovna ovira za učinkovito delovanje socialne države to, da je oblikovana na nacionalni ravni, medtem ko se pravi tržni tokovi premeščajo na mednarodno, globalno raven. Posledica je večja moč multinacionalk in izobražene elite, ki delujejo globalno. Mrežni učinek je zmanjšanje davkov zanje, kar pomeni povečanje za vse ostale, torej večja neenakost za manj premožno večino (*op. cit.*: 9).

Večanje neenakosti povzroča, da postaja ta bolj sprejemljiva. Vlade namesto o pravicah govorijo o dolžnostih, namesto enakosti predlagajo kohezijo. Marginaliziranim ponujajo izobraževalne programe za uspešnejše tekmovanje znotraj tržnega sistema v obliki socialnega podjetništva. Poudarek je na politikah, ki nimajo takojšnjega učinka na napačno distribucijo moči in dohodka. Družbena kohezija je definirana kot »trajen proces razvijanja skupnosti skupnih vrednot« (*op. cit.*: 10), ni več govora o delitvi moči in enakosti pri distribuciji bogastva. Vendar osnovne ovire za enakost v dohodkih in moči ni iskati v ekonomiji, temveč v pomanjkanju politične volje. Politična volja je osnovni in največji problem na nacionalni in mednarodni ravni.

RAZLIKA JE POMEMBNA

Novi družbeni red namesto na ideji o enakosti temelji na ideji o razlikovanju. Človekove pravice postajajo vse bolj arbitrarne, odvisne od proste presoje tistih, ki si lastijo pravico do interpretacije. Enakost so v zadnjem desetletju v Sloveniji interpretirali kot ostanek totalitarizma in jo povezali z uravnilovko v dobesednem pomenu

besede. Tako so ustvarili ozračje, v katerem je neenakost postala sprejemljiva. Ideja, da obstajata dve vrsti ljudi, boljši in slabši, taki moralni in taki brez vrednot, eni, ki so poštene in dobri, in drugi, ki izkoriščajo to poštenost in dobroto, se ne ustavi samo na meji med »nami« in »njimi«, med domačini in tujci, temveč nadaljuje svojo pot znotraj meja in razlikuje med revnimi in bogatimi, med tistimi na vrhu in tistimi na dnu, med moškimi in ženskami, med drugospolno in istospolno usmerjenimi in tako naprej. Taka delitvena mentaliteta postaja podlaga za sodobne pogrome, ki se kažejo v nabiranju podpisov za odvzem državljanstva, v izganjanju Romov iz vasi in mest, v brezposelnosti žensk in hendikepiranih in v vzpostavljanju neprehodnih meja, na katerih umirajo zlasti revni.

Politične kampanje, ki so pri pridobivanju volilnih glasov usmerjene predvsem v označevanje in preganjanje skupin ljudi, so postale povsem običajne in navdušujejo vedno več ljudi. Tak populizem, za katerega niso potrebni nikakršni intelektualni napor, vpliva na spremembo mentalitete, na dojemanje sveta okoli sebe, in postane koda za razumevanje vseh družbenih odnosov in procesov. Včeraj so bile akcije usmerjene v Rome in ljudi brez papirjev, v izbrisane in muslimane, danes pa tudi v revne, odvisnike in brezdomce. Spomnimo se krutih umorov brezdomcev ali nasprotovanja stanovanjskim skupinam za odvisnike ali ljudi s težavami v duševnem zdravju. Ista delitveno mentaliteto povzroča današnje preganjanje ljudi iz bivših jugoslovanskih republik, ki so bili izbrisani iz registra stalnega bivališča. Ksenofobija, rasizem in druge oblike diskriminacije so glavna značilnost tovrstne mentalitete, ki se izraža v civilnodružbenih akcijah, povrh pa je tudi institucionalizirana in se kaže v oprostilnih sodbah v primerih seksizma in homofobije in v vztrajnem izenačevanju storilcev in žrtev, ko gre za rasistične napade. Postajajo prevladujoč govor v parlamentu, ki se niti njenemu predsedniku ne zdijo nič spornega.

SKLEP

Povojne evropske demokracije so temeljile na principih enakosti, solidarnosti in socialne pravičnosti, ki so temeljna načela socialne države. Spomnimo se Dahrendorfove trditve, da

je država blaginje povzročila globoke in trajne civilizacijske spremembe (Broadbent 2001). Socialna država ni le skupek državnih ukrepov za zmanjševanje revščine in izključenosti, temveč je tip demokracije, ki podpira državljanstvo, temelječe na enakosti. Enakost je torej ključna demokratična vrednota, ki so jo številne vlade po drugi svetovni vojni postavile v sam vrh svojih prizadevanj. Enakost namreč omogoča participatorno demokracijo, kjer imajo različne skupine ljudi glas v javnosti, ne glede na njihovo nacionalni izvir, spol, vero, raso, spolno opredeljenost in podobno.

Demokratično državljanstvo (avtonomno in aktivno članstvo v politični skupnosti) je stvar enakosti, in sicer enakosti na političnem področju. Demokratične socialne države povečajo odgovornost države in regulirajo (ne pa eliminirajo) vlogo trga. Zato so blaginjske politike ključne, ker omogočajo in oživljajo demokratično državljanstvo. Demokracija je namreč stvar moči. Raven ravnotežja moči v družbi je prvi pogoj za demokracijo, ki pridobi kakovost, če se ji posreči vključiti prej izpuščene skupine ljudi. Na demokracijo vplivajo tudi razmerja med družbo in državo in mednarodni odnosi, vendar je za razvoj in reprodukcijo demokracije ključen raven odnos do družbene neenakosti.

Individualna angažiranost v demokratičnem državljanstvu je ravno tako stvar moči. Nanjo vplivajo in jo določajo neenakosti ekonomskih resursov in socialnih statusov. Demokracija se opira na aktivno participacijo državljanek in državljanov, brez take participacije pa atrofira. Socialna država ne ustvari demokracije, jo pa krepi, ker krepi demokratično državljanstvo, ko daje materialno in organizacijsko podporo podrejenim interesom in manjša razlike v socialnih statusih in družbeni moči; to omogoči participacijo vsem ljudem. Države, ki spodbujajo participacijo, so uspešne v primerjavi z državami, ki

se ne odzivajo na interese različnih skupin ljudi. Participacija sama po sebi seveda ne zadostuje za demokratično državljanstvo, ki mora izražati različne interese z visoko stopnjo avtonomije. To je še zlasti pomembno za interese, ki nimajo na voljo drugih virov moči kakor kolektivno organizacijo. Moč teh skupin ne temelji na premoženju, religiji, statusu ali kulturni dediščini. Ker jim socialno, ekonomsko in kulturno vladajo drugi, pogosto reproducirajo dominantne interese v svojih oblikah družbene udeležbe. V demokratičnih državah blaginje pospešujejo avtonomijo teh skupin, ker večja socialna zaščita zmanjša ekonomsko in socialno odvisnost.

Zmanjšanje razlik v družbenem statusu je za demokratično državljanstvo enako pomembno kot zagotavljanje materialne varnosti. Družbeni status je pozicija v družbenem življenju, ki zamejuje spoštovanje in samospoštovanje, dodeljuje ali odvzema »glas«, ki ga bodo slišali in bo vplival na ostale, zato je pomemben. Družbenemu statusu in dostojnemu materialnemu stanju je treba dodati družbeno moč. Posredno je moč v zmanjševanju materialnih neenakosti, v egalitarnem šolskem sistemu, v enakopravnih sodnih in institucionalnih praksah. Moč omejujejo tudi predpisi, ki učinkujejo na pravico do lastnine, ker omejujejo učinek moči, ki je koncentrirana v zasebnem kapitalu. Pri tem ne gre za pomoč šibkim, temveč za reduciranje neenakosti, prvič, v premoženju in dohodku, drugič, v statusu in prestižu, tretjič, v moči in vplivu. Bolj celostne socialne države (države blaginje) to delajo uspešneje.

Ponovni premislek o enakosti in socialni državi je ključen za nujne spremembe od kulture sovraštva in izključevanja h kulturi sprejemanja in celo podpiranja različnosti, kjer ohranjanje človekovega dostojanstva ni odvisno od tega, kaj ima, komu ali čemu pripada in kakšne so njene ali njegove korenine ali prepričanja.

LITERATURA

- U. BECK (2003), *Kaj je globalizacija? Zmote globalizma: Odgovori na globalizacijo*. Ljubljana: Krtina.
- M. BIZOVIČAR (2005), Se nam sploh splača delati? *Družinski delničar*, maj: 28-29.
- E. BROADBENT (2001), *Democratic Equality: What Went Wrong?* Toronto: University of Toronto Press.
- D. BUSS, D. HERMAN (2003), *Globalising Family Values: The Christian Rights in International Politics*. Minneapolis, London: University of Minesota Press.
- A. CALLINICOS (2004), *Antikapitalistični manifest*. Ljubljana: Založba Sophia.
- P. CUSTERS (2001), Surovine v afriških državljskih vojnah in razprava o »svobodni trgovini«. V: B. BRUMEN, N. JEFFS (ur.) *Afrike. Časopis za kritiko znanosti*, 204-206: 96-108.
- Human Development Report (2004): Cultural Liberty in Today's Diverse World*. United Nations Development Program.
- A. HURRELL, N. WOODS (1995), Globalisation and Inequality. *Millenium*, 24, 3: 447-470.
- N. KLEIN (2001), *No Logo*. London: Flamingo.
- V. LESKOŠEK (2004), Ksenofobija in njeni učinki na produkcijo deviantne podobe tujcev. V: G. MEŠKO (ur.), *Preprečevanje kriminalitete: Teorija, praksa in dileme*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani (453-467).
- K. NAUDITT (2001), Pred vrati Evropske unije: Poskus inventure. V: A. MILOHNIČ (ur.) *Evropski vratarji: Migracijske in azilne politike v vzhodni Evropi*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- M. PAJNIK, P. LESJAK TUŠEK, M. GREGORČIČ (2001), *Prebežniki, kdo ste?* Ljubljana: Mirovni inštitut.
- UNITED FOR INTELLECTUAL ACTION (2005). www.united.non-profit.nl/pages/info24.htm (15. 6. 2005).
- J. ZORN (2005), Ethnic Citizenship in the Slovenian State. V: F. Engin Isin (ur.), *Citizenship Studies*, 9, 2: 135-152.
- L. WACQUANT (2003), Penalizacija revščine in vzpon neoliberalizma. *Družboslovne razprave*, 43: 65-75.
- R. WEISSMAN (2003), Grotesque Inequality: Corporate Globalisation and the Global Gap Between Reach and Poor. *Multinational Monitor Magazin*, julij/avgust. http://www.thirdworldtraveler.com/Third_World/Grotesque_Inequality.html (13. 6. 2005).
- World Development Report (2006): Equity and Development*. World Bank, julij 2004. www.world-bank.org/wdr (10. 6. 2005).

... (mirrored text from the reverse side of the page, appearing as bleed-through)

